

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ZUHRA UMAROVA

**BOSHLANG‘ICH SINIF
O‘QUVCHILARIDA PEDAGOGIK
KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISH**

Monografiya

TOSHKENT
«ISHONCHLI HAMKOR»
2021

UO‘K 373.21
KBK 74.10
U 47

Umarova Zuhra

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish [Matn]: monografiya / Z. Umarova. –Toshkent: “ISHONCHLI HAMKOR”, 2021. – 100 b.

Mazkur monografiya bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va amaliy faoliyatdagi o‘qituvchilarga mo‘ljallangan bo‘lib, unda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida uchraydigan pedagogik konfliktlarning ko‘rinishlari, shakllari va turlari tahlil qilib berilgan, ularni bartaraf etishning texnologiyasi taqdim etilgan.

Mas‘ul muharrir:

Axmedova Mukarram Tursunaliyevna – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Taqrizchilar:

Shukurullo Qo‘ldoshevich Mardonov – pedagogika fanlari doktori, professor

Mamanazar Irgashevich Djumayev – Nizomiy nomidagi TDPU professori, pedagogika fanlari nomzodi

Monografiya Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti Ilmiy-uslubiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-7091-3-3

© Z. Umarova, 2021.

© “ISHONCHLI HAMKOR”, 2021.

MUNDARIJA

KIRISH	4
I BOB. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISHNING NAZARIY ASOSLARI	8
1.1. Konfliktologiyaning umumiy xususiyatlari	8
1.2. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlar – muhim pedagogik muammo sifatida.....	17
1.3. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish texnologiyasining nazariy masalalari	30
II. BOB. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISH TEXNOLOGIYASI.....	42
2.1. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish texnologiyasini ishlab chiqish zaruriyati.....	42
2.2. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish texnologiyasining didaktik imkoniyatlari.....	48
2.3. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etishning texnologik omillari.....	57
III BOB. BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISH SAMARADORLIGI	67
3.1. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish bo‘yicha tajriba-sinov ishlari dasturi.....	67
3.2. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish bo‘yicha tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish tizimi	74
3.3. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish bo‘yicha tajriba-sinov natijalari.....	82
Umumiy xulosa	93
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	97

KIRISH

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida *Uchinchi Renessansni* barpo etish jarayoni boshlandi. Mamlakatimiz sivilizatsiyasi tarixida Birinchi Renessans IX-XII asrlarda, Ikkinchi Renessans XIV-XV asrlarda kechganligi ma’lum.¹ Uchinchi Renessans XX asrning I choragida jadid ma’rifatparvarlari tomonidan boshlangani va uni yangi O‘zbekiston sharoitida barpo etish qabul qilindi.² Bu jarayonda boshlang‘ich ta’limni rivojlantirish va uning vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini har tomonlama barkamol shaxslar sifatida voyaga yetkazish asosiy vazifalardan hisoblanadi. Shu sababli O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108-sonli “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida bu borada quyidagi vazifalar qo‘yilgan: “boshlang‘ich sinflarda fanlarni o‘zaro uzviy bog‘lanishi hisobiga ularni optimallashtirish; boshlang‘ich ta’lim o‘quv fanlarining o‘qitilishini kuchaytirish va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini savodxon, bilimli, malakali, ko‘nikmali hamda hayotga tayyorgarlik ruhida tarbiyalash”. Ushbu vazifalarni amalga oshirish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida (7-11 yoshli shaxslarda) uchraydigan *pedagogik konfliktlarni* aniqlash, ularning ko‘rinishlari, shakllari va turlarini belgilash, hal etish yo‘llarini ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turibdi. Chunki bularning barchasi Uchinchi Renessansni barpo etish jarayonida boshlang‘ich ta’limni rivojlantirishning muhim faktorlaridan hisoblanadi.

Pedagogik konfliktlar-bu o‘quvchi shaxsining ongi, faoliyatining shakllanishi va ta’lim-tarbiya olish jarayonidagi ziddiyatlar, nizolar va to‘qnashuvlar majmui bo‘lib,³ uning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida uchraydigan ko‘rinishlari, shakllari va turlari o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ladi. Shu jihatdan boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilar-da uchraydigan pedagogik konfliktlarni o‘rganish, tadqiq etish va ular-

¹ Xayrullayev M.Uyg‘onish davri va Sharq mutafakkirlari. –T.:”Fan”.1971. Konrad N.Zapad i Vostok. –M.: “Nauka” 1993 va h.k.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan so‘zlagan Murojaat nutqi.// “Yangi O‘zbekiston” gazetasi 2020 yil 1 oktyabr soni.

³ Axmedova M.T.Pedagogik konfliktologiya. –T.:TDPU.2017.12-bet.

ni bartaraf etish texnologiyasini ishlab chiqish dolzarb bo'lib turibdi. Mazkur muammoning zaruriyati quyidagilar bilan belgilanadi: *birinchidan*, boshlang'ich sinf o'quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etishning nazariy asoslarini tahlil qilish; *ikkinchidan*, boshlang'ich sinf o'quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish texnologiyasini yaratish; *uchinchidan*, boshlang'ich sinf o'quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish texnologiyasini amaliyotda qo'llash metodikasini ishlab chiqish; *to'rtinchidan*, mazkur masala bo'yicha eng maqbul yondashuvlaridan biri kompyuter texnologiyasini shakllantirish; *beshinchidan*, tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan texnologiyani amaliyotga tatbiq etish asoslarini yaratish.

O'zbekistonlik pedagog olimlardan J.Yo'ldoshev, R.Jo'rayev, B.Abdullayeva, Sh.Mardonov, R.Mavlonova, U.Mahkamov, O.Musurmonova, R.Safarova, M.Quronov kabilarning tadqiqotlarida umumta'lim maktablari o'quvchilarini munosib tarbiyalash, ularga zamonaviy darajada ta'lim berish, o'quvchilarning ma'naviy, axloqiy va estetik ongini shakllantirish, o'quvchilarda uchraydigan noaxloqiy xatti-harakatlarni aniqlash, bartaraf etish hamda boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning nazariy, metodologik va ijtimoiy-amaliy asoslari tahlil qilib o'tilgan.

O'zbek pedagogik merosida Ahmad Yassaviyning (XII asr) hikmatlarida shaxsda kechadigan ichki ziddiyatlar, Alisher Navoiyning (XV) dostonlarida shaxs ongi va qalbidagi to'qnashuvlarni bartaraf etishning badiiy ko'lami, Boborahim Mashrabning (XVIII asr) she'rlarida shaxs va uning hayotida uchraydigan nizoli vaziyatlar hamda jadid ma'rifatparvarlarining (XX asr I choragi) asarlarida ta'lim oluvchilar duch keladigan ijtimoiy nizolar to'g'risida o'ziga xos tahlillar amalga oshirilgan. SHuningdek, pedagogikamiz tadqiqotchiligidagi kam o'rganilgan aziz-avliyolardan Najmiddin Kubroning (XII asr) asarlarida shaxs qalbi va ruhiyatidagi ziddiyatlar, Bahouddin Naqshbandning (XIV asr) qarashlarida inson kamolotiga to'siq bo'luvchi hayotiy ikkilanishlar va to'qnashuvlar, Xoja Ahror Valiyning (XV asr) asarlarida esa shaxs o'zligida yuzaga keladigan ixtiloflar va ularni bartaraf etishning vositalari to'g'risida muhim tavsiyalar berilgan.¹

Xorijlik XVII-XX asrlarda faoliyat yuritgan pedagog faylasuf va

¹ Mazkur mutafakkirlarning tegishli asarlari tadqiqotimizning "Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati"da keltirilgan.